

ШКОЛИТЕ ЗА КЛАСИЧЕСКО ОБУЧЕНИЕ 书院 ШУЮЕН КАТО ЧАСТ ОТ КУЛТУРНИЯ ЖИВОТ И ОБРАЗОВАНИЕТО НА КИТАЙ

Полина Цончева

Великотърновски университет, България

ACADEMIES FOR CLASSICAL EDUCATION 书院 AS PART OF CULTURAL LIFE AND EDUCATION IN CHINA

*Polina Tsoncheva*¹

University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

Abstract: For thousands of years academies for classical education 书院 were an important part not only of the educational but also of the cultural life of Chinese feudal society. Unlike all previous similar institutions, the academies managed to expand their activities beyond the borders of the imperial court. Thanks to private funding, 书院 has expanded its activity filling important gaps in Chinese society. Relying both on state and private funding, these educational, research and library centers manage for a long period of time to develop beyond the control of the state, pursuing scientific freedom and innovation. The overall history of the development of academies is marked by periods of stagnation, prosperity and even prohibition of their activity. The uniqueness of this institution made it popular not only in China but also in other Asian countries.

Keywords: classical education; Chinese academies; education system

¹ *Polina Tsoncheva (PhD) is an Associate Professor at Faculty of Modern Languages, St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo, her research interests are in the field of Chinese literature and culture, Chinese teaching methodology, history of the education system in China etc.*

Към поредицата от публикации² в тази посока добавяме още една, която да допълни картината на цялостно отношение, организация и реализация на процеса на обучение в Китай през различни исторически периоди, представени от различен ъгъл – от отношение на нацията към образованието като цяло, и в частност – към учителите, през прилагане на методи и възприемане на обучително съдържание отвън, до моралните ценности, в които се възпитават подрастващите.

Школите за класическо обучение (класическите академии) възникват през периода на династия Тан (681 – 907), а наименованието *шюен* 书院 писмените паметници свързват с времето на управление на император Сюендзун 唐玄宗 (712 – 756). В историческото си развитие този тип образователни институции са извършвали своята дейност с променлив успех. След появата си през династия Тан те достигат разцвет по време на династия Сун, разпространението и развитието им търпят поредица от пикове и спадове през династии Мин и Цин.

Според финансирането академийте биват държавни и частни. По сведения от 《新唐书·百官志》 (*Нова история на Тан. Записки на сто чиновници*) през 718 г. Тан Сюендзун създава при императорския двор 丽正修书院 Академия Лиджън, чиято задача е да сортира конфуцианските канони. През 725 г. академията е трансформирана в 集贤殿书院 Дворцова академия Дзисиен, а дейността, с която е натоварена, се разширява до събиране и съхранение, сортиране, подреждане и поправка на повредени книги. На този етап академията все още няма образователни функции.

След падането на династия Тан следва период от около 60 години, останал в историята на Китай като един от най-тъмните в средновековната история (五代十国, 907 – 960). Страната е в непрекъснати междуособни войни, отслабена политически и икономически. В тази обстановка

² Цончева, П. *Сугестопедията на китайска почва*. – В: Проглас. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2015, кн. 2. Print ISSN: 0861-7902; Цончева, П. *Първи стъпки в чуждозиковото обучение в Китай*. В: „Дипломатически, икономически и културни отношения между Китай и страните от Централна и Източна Европа“. В. Търново: изд. Фабер, 2016, с. 75 – 81. ISBN: 978-619-00-0406-6; Цончева, П. *Морални ценности, залежали в образованието в България и Китай (19. век)*. В: Сборник с доклади от международна научна конференция на тема „Дипломатически, икономически и културни отношения между Китай и страните от Централна и Източна Европа“, В. Търново: изд. Фабер, 2020, 11 – 26 с. Print ISSN: 2603 – 5030 Online ISSN: 2603 – 5391; Цончева, П. *Образованието в Китай през вековете – кратки бележки*. В: „Сборник с доклади от международна научна конференция на тема „Дипломатически, икономически и културни отношения между Китай и страните от Централна и Източна Европа“, т. VI. В. Търново: изд. Фабер, 2021, с. 24 – 36, ISSN (print): 2603 – 5030.

дейността на държавните училища е на практика прекъсната. Ето защо, след обединяване на по-голямата част от страната и възкачване на престола на императорите от династия Сун (960 – 1279), настъпва период на разцвет в областта на културата и науката, сравняван с Европейското просвещение. *Икономиката на страната се подобрява значително, а населението се увеличава двойно... Владетелите покровителстват различните религии и изкуства* (web 2). Това е периодът на подем и в сферата на образованието. Благодарение на учени като *Джу Си, Джан Ши, Лю Дзуиен, Лу Дзиуюан и др.* се развива *бурна академична дейност, чрез което се поставят основите на научното преподаване и дейността на различните научни школи* (Основни понятия... 2017: 75). В академиите се преподават знания не само чрез слово, но и чрез пример, набляга се върху изграждането на нравствено извисени личности и не се стремят към научни степени и слава (Основни понятия... 2017: 75).

В края на династия Южна Сун постепенно *шуюен* преминават като структура към държавните учебни заведения и се превръщат в основен проводник на развитието на образователната дейност. Академии се появяват на територията на цялата страна с формирана организационна структура. В тях постепенно се утвърждават ръководни позиции като *山长 шанджан, 洞主 дунджу и 堂长 танджан* (web 3), отговорни за управлението и преподавателската работа. Първите две в буквален превод означават *управител на планината и ръководител на пещерата* и са заемани от утвърдени учени, а третата – *отговорник на класната стая*, който се избира сред учениците и отговаря за тяхната посещаемост и напредък. Определени са преподаваните сфери на знание, а финансирането на тези институции е гарантирано. Обогатяват се извършваните дейности с набиране на последователи сред учениците, които да бъдат ангажирани с преподаване, поставя се началото на изследователската работа, събират се и се съхраняват книги, извършват се ритуални церемонии по поднасяне на жертвоприношения и др. По време на династиите Сун академиите се превръщат, от една страна, във важна предпоставка за разпространението на идеите на формираното през Северна Сун неоконфуцианство. В тях се зараждат различни школи на философското учение, които повлияват съществуващата китайска традиция в сферата на философско-етичната мисъл и развиват идеята за света, като непосредствена взаимовръзка между „душа и тяло“ (Тодорова 2008: с.233) - духовното ли и материалното ци. От друга страна, академиите в този период развиват и още една ключова дейност. Изявени учени по покана на ръководствата на съответните академии изнасят лекции там. Така те се превръщат и във важно място за дискусии, научни спорове и обмен между отделните класически школи.

По време на династия Юан се наблюдава засилване на политиката на контрол върху академиите. Разпространението и развитието им са обвързани с редица държавни регулации. През 1261 г. Кубилай Хан 忽必烈, петият император на династия Юан, започва протекционистична политика върху тези институции, като издава заповед за стриктно следване на законите, свързани със създаването и дейността им. През 1279 г. след унищожаване на Южна Сун и обединяване на страната Юен Шъдзу (元世祖, императорското име, дадено посмъртно на Кубилай Хан) стартира политика за популяризиране на академиите. Все по-ясно се откроява тенденцията към институционализирането им. Контролът от страна на династия Юан върху академиите се изразява основно в три аспекта: ръководителят и учителите в тях са назначавани централно; контрол върху приема, изпитите и развитието на възпитаниците; установява се система на финансиране на академиите, като се определят парчета земя, приходите от обработването на които се използват за издръжка. Последното осигурява икономическа стабилност на тези институции, но е и фактически контрол върху икономическия им живот. Що се отнася до изучаваното съдържание, през този период то се свежда до конфуцианските канони и по-съществените паметници на неоконфуцианството.

При управлението на династия Мин развитието на академиите е силно повлияно от политиката в областта на културата и образованието на управляващите и техните вътрешни противоречия. В продължение на първите 130 години от завземане на властта (1368 – 1505) академиите търпят застой – няма увеличение в броя им, не се популяризира тяхната дейност, не са обновявани ремонтирани съществуващите такива. В периода от 1506 – 1566 г. дейността на академиите се развива и те достигат своя връхов момент. Къде можем да търсим причините за това? На първо място – засилването на вътрешните противоречия, отслабва властта. Противниците на управлението създават свои школи, в които канят учени да изнасят лекции и да осмиват управниците. На второ място – имперската изпитна система в своята йерархия е обхваната от жестока корупция, западат държавните учебни заведения. Учените и чиновниците, които се интересуват от наука, от изследователска работа учредяват академии и обучават свои последователи. И на трето място – академиите са покровителствани от редица известни учени. Свободата на мисълта и изразяването от учителите и учените идеи невинаги са толерирани от управляващите династии, ето защо често пъти академиите са били забранявани или унищожавани с обвиненията, че са заплаха за стабилността на страната и обществения ред (по 徐 2020). Четири пъти по време на управлението на династия Мин академиите са били забра-

нявани: през 1537 (湛若水 Джан Жуошуей), през 1538 (许赞 Сю Дзан), 1579 (张居正 Джан Дзюджън) и 1625 (魏忠贤 Уей Джунсиен, 顾宪成 Гу Сиенчън). Различни са причините за тези забрани, но всички те са свързани с вътрешните борби на управниците и същината им е засилване на едноличната власт.

Развитието на класическите школи в периода на последната китайска династия Цин преди Опиумните войни можем да обособим в два етапа. В първия етап от 1644 до към 1661 г. се наблюдава застой, по време на който активно се работи за учредяване на държавни училища, а откриването на академии е забранено. Вторият етап се отличава с бавно възстановяване. Политическата обстановка е стабилна, обществото е относително спокойно, икономиката се развива. Властта възприема политика на приобщаване на отделните етнокултурни групи посредством образованието, привличане на интелектуалците и демонстрация на висока оценка към академиите чрез даряване на гравирани паметни плочи и книги. Този етап обхваща периода от 1733 до Опиумните войни. Той се характеризира с широко популяризиране на класическите школи и едновременно с това със засилване на контрола върху тях. Това, от една страна, води до голям просперитет на академиите, а от друга, до поредна вълна на институционализиране. Контролът, който наблюдаваме тук, е сходен с оказвания в предходния период и бихме могли да го обобщим в три основни направления: контрол върху разкриването на академиите и управление на финансирането им; контрол върху назначения на учители; контрол върху приема на обучаемите и проверката на знанията. Всички тези аспекти на контрола, осъществяван от страна на Цинската власт, водят до трансформирането на академиите в институции, подвластни на имперския изпитен апарат, и до изгубване на традиционната им свобода на развиване и разпространение на науката. С указ от 1901 г. император Гуансю 光绪 слага край на академиите такива, каквито са се развивали през вековете, и ги превръща в учебни заведения с различен статут в зависимост от населеното място, в което се намират.

Дейностите на класическите китайски академии, както отбелязахме и в направения по-горе исторически преглед на развитието им, се разширяват и допълват през различните периоди. Основно бихме могли да ги сведем до шест: редактиране и събиране на книги, обучение, отпечатване на книги, извършване на ритуални пожертвования и писане на книги.

Основната задача на първата създадена академия Лиджън е редактирането на книги. Идеята на император Сюендзун е да се извърши мащабна съставителска и редакторска дейност на крупни литературни и исторически паметници. За тази цел той привлича в академия-

та Джан Шуо 张说 (667–731), Хъ Джъджан 贺知章 (ок.659-ок.744) и др. Резултат от съвместната им работа са две мащабни произведения 《六典》 и 《文纂》. Първото от тях представлява официална история на династия Тан и по систематичност и пълнота на обхванатия материал спокойно може да бъде подредена до 《周礼》. Името на Хъ Джъджан свързваме и с известното стихотворение „Върбата възпявам“ 《咏柳》 – четиристишие с по седем йероглифа в стих или 七言绝句, една от най-популярните за периода на династия Тан стихотворни форми. Преводът на стихотворението на български език е дело на Евгений Карауланов:

*Високо е дървото в нефритена премяна,
с безброй висящи клони, нишки от коприна.
Не зная кой така изряза тесните листа?
Ножица е пролетният вятър през втората луна.*

(Карауланов 2016: 63)

“碧玉妆成一树高，万条垂下绿丝绦。
不知细叶谁裁出，二月春风似剪刀。”

Уан Инлин 王应麟 (1223–1296), учен от периода на династия Сун и съставител на мащабния справочник „Нефритено море“ 《玉海》 в труда си дава следното определение на термина 院³: “院者，垣也” (web 4) – „школата“ [институтът]⁴ носи значение на ограда с стени. В действителност академиите за класическо обучение представляват комплекс от няколко сгради, оградени с ниски стени. Към XIII в. това са места за съхранение на книги, чиято роля е почти идентична с тази на древни библиотеки.

Една от четирите най-известни академии в китайската история е академия Юелу 岳麓书院. Разположена в подножието на планината Юелушан на западния бряг на река Сяндзян в град Чанша, провинция Хунан. На входа на академията от двете страни висят куплети⁵, от които е видна основната роля на императорските библиотеки – събиране и съхранение на книгите, а като продължение на тази дейност академиите за класическо обучение имат функцията да натрупват и разпространяват знание.

³ Терминът *шуюен* 书院 в буквален превод би могъл да се предаде като „книжен двор“.

⁴ Бел. на автора.

⁵ 圣域修文，前有朱张讲坛，宋清宸翰；名山汲古，上藏三坟五典，诸子百家。

Образователните структури в Китай, както сме разглеждали и в предишни публикации, най-общо бихме могли да обособим в три групи: държавни, наричани 官学 *държавни учебни заведения*; частни 私学 или 私塾, ориентирани към обикновеното население и третата категория са академиите за класическо обучение или шуюен. Образователни дейности в академиите се появяват за първи път в тези с частно финансиране, очевидно, в отговор на нуждите на нисшите класи, които остават без достъп до официално образование. Мащабите, а оттам и влиянието, което тези институции имат в началото, е минимално. В началото липсват правила и регулация по отношение на съдържанието и цялостната организация на образователната дейност. Независимо от това тази нова структура постепенно набира популярност и е с най-голям принос за съхранението, популяризирането и развитието на китайската история, култура и литература са академиите. Бидейки образователни структури, школите за класическо обучение остават встрани и не особено засегнати от изпитната система за подбор на чиновнически кадри 科举, което осигурява свобода на мисълта и спокойно вглъбяване на учените в преподавания материал. Във фокуса им не е постигането на бърз успех и извличане на незабавни ползи от наученото. Принципът, който се следва, е *фокусиране върху преподаването – за възпитаване на таланти, изследователска работа – за себеусъвършенстване* “专心教学——培育人才、治学——提高修”(web 5).

Размножаването на писмени паметници е следващата дейност, която извършват академиите. Развитието на технологията на този вид дейност в Древен Китай преминава най-общо през три етапа: гравирание, преписване и печат. Преди династия Тан широко разпространение имат първите две технологии за размножаване на книжнина. Преписването е свързано с отделяне на много време и влагане на много усилия, като не трябва да изключваме факта, че създава предпоставка за допускане на грешки.

През 7. в. след появата на първата академия по време на династия Тан в Китай е изобретен печатът с дървени блокове, който заменя ръчното преписване на текстове и осигурява точност и бързина – умел работник би могъл за ден да направи около 1500 копия. Откриването на тази технология е свързано с необходимостта да се задоволи нуждата от разпространение на класическите текстове, използвани в държавната изпитна система, и популяризиране на религиозните идеи на будизма и даоизма (по web 6). Тази технология осигурява разпространението на писмените паметници сред народните маси. Основната печатна дейност в зависимост от финансирането бива държавна, частна или извършва-

на в занаятчийски работилници. Отделно печатане са развивали манастирите. „Сложността на епохата и на тогавашната социална реалност извеждат на преден план въпроса за етноса и за неговата политическа и духовна екзистенция.“ (Тодорова 2015: с. 124)

Извършването на обредни пожертвования е една от съществените дейности на академиите, а ролята ѝ е основно възпитателна. Освен към Конфуций, Мъндзъ и др. учители и изявени предци, подобни церемонии са насочени към основателите и към личности, представителни за съответните класически школи, към дарители и други изтъкнати общественици, с голям принос за утвърждаването и развитието на тези институции. Обредите са демонстрация на уважение към постигнатото от предците и гарантират възпитаване в стремеж към съхраняване през вековете и развиване на традиционната култура.

Във фокуса на подобни обредни пожертвования и свързаните с тях церемонии, характерни за китайските класически академии, не стои конкретната почитана личност или самата религиозна дейност, а утвърждаването на ефективен начин на възпитаване чрез религията. На първо място, този вид дейност възпитава в уважение и почит към предците и традиционните ценности, на второ, спомага за приобщаване и съдейства за разпространение на знанието сред по-ниско грамотното население, и на трето място, подобна церемония е демонстрация на гордост с постиженията на съответната класическа школа и е предпоставка за издигане на репутацията ѝ в обществото.

Доказателство за ролята, която изпълняват академиите в китайското общество, е историята на една от четирите велики класически школи – академия Байлудун 白鹿洞书院. Академията е създадена през 937 г. Разположена е на 9 км северно от гр. Лушан, пров. Дзянси върху площ от 3800 кв. м. Просъществувала 1000 години, развивайки дейност от времето на Петте династии, през Сун, Юан и Мин до последната китайска династия Цин, това е академията с най-съществено влияние в китайската история. През 1959 г. влиза в списъка на защитените културни паметници на пров. Дзянси, а от 1988 г. е обявена за ключов национален паметник.

Фиг. 1.⁶ Портата на академия Байлудун

Фиг. 2. Академия Байлудун – изглед отгоре

С името на тази класическа школа са свързани дейността и живота на редица изявени учени и общественици. Един от тях е Джу Си 朱熹 (1130–1200). През 12. век философът се нагърбва с отговорността да

⁶ Източник на снимките от Фиг. 1 и Фиг. 2: <http://travel.qunar.com/p-oi709714-bailudongshuyuan-0-3?rank=0>

обнови академията. Лично той изготвя образователния кодекс на класическата школа Байлудун, който съдържа подробни описания и наредби, свързани с целите на обучението, образователните курсове, учебната програма и методите на преподаване (по Yu 2004). Образователният кодекс на Академията е изграден като една от първите в света цялостни образователни концепции. Той предоставя модел за изграждане на институции за висше образование за следващите 700 години и е важен източник на информация за съвременните изследователи на образователните системи.

През последните години от династия Цин навлизането на западната култура води до създаване на мисионерски и други училища по модела на западната образователна система. Тази тенденция достига своя връх през 1898 г., когато император Гуансю, управлявал в периода 1875 – 1908, дава нареждане за учредяването на *Дзиншъ Дасюетан* (京师大学堂) – „наследник“ на императорския колеж Гуодзъдзиен 国子监 и предшественик на дн. Пекински университет. От този момент нататък проследимите до дълбока древност образователни традиции на Китай навлизат в нов етап на трансформация (по Yu 2004).

Школите за класическо обучение са, от една страна, образователни институции, от друга, представляват изследователски и научни центрове. Като институти с частно финансиране, *шююен* въплъщават в себе си духа на независимостта – независимост в организацията, независимост в преподаването и в изследователската работа. Академиите не са първите структури, създавани при императорския двор с цел събирателска, редакторска и съставителска дейност. По време на династия Западна Хан съществува подобна структура, наречена *шъцю* 石渠, по време на Източна Хан тази институция развива своята дейност под името *лантай* 兰台 и т. н. Академиите за разлика от всички предишни подобни структури обаче успяват да разгърнат своята дейност и отвъд пределите на императорския двор. Благодарение на частното финансиране, *шююен* разширяват обхвата на своите функции и запълват важни липси в китайското общество. Това, което прави тези институции толкова уникални, е фактът, че те са оглавявани от титани в науката, които впоследствие в рамките на академиите формират свои собствени школи. Класическите китайски академии получават широка популярност и оказват огромно влияние не само върху цялата територия на Китай, но и отвъд границите на Поднебесната.

Библиография

Основни понятия на китайската мисъл и култура. Книга първа. Прев. от кит. и старокит. Петко Хинов, София: изд. „Изток-Запад“, 2017 [Os-novni ponyatiya na kitayskata misal i kultura. Kniga parva. Prev. ot kit. i starokit. Petko Hinov, Sofiya: izd. „Iztok-Zapad“, 2017]

Старинна китайска поезия. Прев. от старокит. Евгений Карауланов, София: изд. Шамбала ЕООД, 2016 [Starinna kitayska poezia. Prev. ot starokit. Evgeniy Karaulanov, Sofia: izd. Shambala EOOD, 2016]

Тодорова, В. Модерният опит на словашката католическа поезия. В: Сб. „Славистични проучвания“, Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2008 [Todorova V. Moderniyat opit na slovashkata katolicheska poezia. V: Sb. “Slavistichni prouchvania”, Veliko Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”, 2008]

Тодорова, В. Словашкият романтизъм като литературна и културна идентичност. В: сп. „Проглас“, Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2015 [Todorova V. Slovashkiyat romantizam kato literaturna i kulturna identichnost. V: sp. “Proglas”, Veliko Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”, 2015]

Yu Dong, Zhong Fang, Li Xiaoling. *Chinese Culture.* General editor: Ding Wei. Beijing: Foreign Language Press, 2004

李晓娟. 中国传统文化及其当代教育价值研究. 长安大学 (硕士学位论文) 分类号: G46, 10710-2010111095, 西安, 2013 [Li Xiaojuan. Zhongguo chuantong wenhua ji qi dangdai jiaoyu jiazhi yanjiu. Chang'an daxue (shuoshi xuewei lunwen) fenleihaio: G46, 10710-2010111095, Xi'an, 2013]

卢洁宇. 中国古代书院发展探析. 于: 《长安学刊》, 2010年6月, 第一卷第2期, 文章编号: 978-7-80736-771-0 (2010) 02-024-03 [Lu Jieyu. Zhongguo gudai shuyuan fazhan tanxi. Yu: 《Chang'an xuekan》, 2010 nian 6 yue, di yi juan 2 qi, wenzhang bianhao: 978-7-80736-771-0 (2010) 02-024-03]

夏雪莹. 浅谈中国古代书院文化. 于: 《视界观·下半月》, 2018年第09期 [Xia Xueying. 《Shijieguan·Xiabanyue》, 2018 nian di 09 qi]

徐怡. 论中国古代书院制度及其当代价值. 于: 《大学语文建设》, 2020年第19期, DOI:10.14014/j.cnki.cn11-2597/g2.2020.19.008 [Xu Yi. Lun Zhongguo gudai shuyuan zhidu ji qi dangdai jiazhi. Yu: 《Daxue yuwen jianshe》, 2020 nian di 19 qi, DOI:10.14014/j.cnki.cn11-2597/g2.2020.19.008]

张志君. 中国古代书院与传统文化、历史名人之关系. 于: 《领导科学论坛》2019年第18期 <http://www.71.cn/2019/0801/1052839.shtml> [Accessed: 21.12.2021] [Zhang Zhijun. Zhongguo gudai shuyuan yu chuantong

wenhua、lishimingren zhi guanxi. Yu: 《Lingdao kexue luntan》, 2019 nian di 18 qi]

Интернет ресурси:

Web 1: *Academies (Shuyuan)*, [https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Academies_\(Shuyuan\)](https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Academies_(Shuyuan)) [Accessed: January 2022]

Web 2: Славчева Людмила. *Династия Сун*. Във: в. „Китай днес“, от 29 февруари 2012, с. 17 <https://www.mfa.gov.cn/ce/cebg/bjly/dtxw/P020120301059326134684.pdf> [Accessed: January 2022]

Web 3: <http://121.28.8.143/a/2013/08/31/1377983291013.html> [Accessed: January 2022]

Web 4: <https://baike.baidu.com/item/%E7%8E%89%E6%B5%B7/11044255?fr=aladdin> [Accessed: January 2022]

Web 5: 刘瞻予.“中国古代书院教育的教学特点” <https://wenku.baidu.com/view/ee9c7646581b6bd97f19eac3.html> [Accessed: January 2022]

Web 6: Irene Leung. *Writing and Technology in China*. In: “Asia Society”, August 2008 <https://asiasociety.org/china-learning-initiatives/writing-and-technology-china> [Accessed: January 2022]